

laike.

U „Zaključku“ (str. 142-144) prognoziraju da će se smanjivati broj nevladinih mirotvornih organizacija pojavom kriza na drugim mjestima današnjega svijeta. Tim više će biti potrebna podrška domaćim pojedincima i skupinama koji zaista podupiru mirotvorstvo motivirani svojom vjerom.

Knjigu su pisale mlade znanstvene djelatnice koje su se za podatke o mirotvorstvu u pojedinim zemljama oslanjale na objavljene radove na engleskom te na vlastita istraživanja. One ozbiljno računaju s vjerom u sekularnim državama postkomunističkog i postkonfliktnog vremena. Njihove dijagnoze i sugestije zaslužuju pozornost teologa, socijalnih djelatnika i političara.

Mato Zovkić

TEMELJNO LJUDSKO PRAVO

Stanko LASIĆ, *Pravo na rođenje u učenju Crkve*, prir. P. M. RADELJ, Centar za bioetiku FTI DI / Tonimir, Zagreb, 2009., str. 704.

U izdanju Centra za bioetiku DI u Zagrebu i nakladničke kuće Tonimir iz Varaždinskih Toplica pojavilo se 2009. godine vrijedno djelo iz bioetičkog područja dubrovačkoga svećenika dr. Stanka Lasića, s naslovom *Pravo na rođenje u učenju Crkve*. Već sam naslov

daje naslutiti da je riječ o ozbiljnoj, ali i opširnoj temi. Potvrđuje to osobito opseg knjige od 704 stranice, tiskane relativno sitnim slovima.

Sadržaj djela nije naznačen samo u 10 poglavlja nego i u 10 dodataka koji se nalaze na početku i na kraju, a koji upotpunjuju opću tematiku uokvirenu naslovom. Ono što na prvi pogled može zbuniti čitatelja jest dug predgovor od 40 stranica (11-51) s 12 podnaslova u kojima su sažeto prikazana povijesna, jezikoslovna, etička i slična pitanja kao temeljit uvod u osnovnu temu. Ovaj dio imamo zahvaliti priređivaču knjige, Petru Mariji Radelju, ali ne samo za predgovor nego i za tri prva poglavlja koja je obradio na temelju Lasićevih bilješki za predavanja. Sve ostalo valja pripisati njegovoj (Radeljevoj) priređivačkoj umješnosti, osobito njegovu izboru tekstova magisterijalnih dokumenata nastalih nakon dovršetka Lasićeve teze. Neki od tih dokumenata (autor tvrdi: „mnogi“) nisu prevedeni na hrvatski, „tako da se ovdje prvi put objavljuju“ (str. 12) – bez navedenog prevoditelja! Stoga on postavlja pitanje: „Kako je uopće moguće zadovoljavajuće školovati svećenike, vjeroučitelje...“ bez prevedenih ključnih tekstova ove vrste? Odgovor bi mogao biti: da su se predavači očito sami „snalazili“ dajući studentima sažetke u vlastitom aranžmanu, jer drugog

rješenja i nije bilo.

Središnji dio knjige, uz uvod i zaključak, obuhvaćen je u 4 poglavlja (pogl. 4-7, str. 117- 201). Ovaj dio tematizira pitanja prava na život od vremena pape Pija XII. do Pavla VI. uključujući i II. vaticanski sabor. To je u stvari „skraćeni i dotjerani prijevod“ (str. 12) Lasićeve doktorske teze *Rispetto della vita prima della nascita nel magistero pontificio da Pio XII. a Paolo VI. (1939-1978)* – Poštovanje života prije rođenja u učenju papa od Pija XII. do Pavla VI., koju je obranio 1984. godine u Rimu, na Alfonsianumu, institutu Lateranskoga sveučilišta za moralnu teologiju.

Vratimo se, međutim, na početak. Osnovni sadržaj, namjena i svrha knjige jest obrana prava na život, a to je kao crvena nit Crkve i teologije od samih početaka njihova postojanja. Tamo naime gdje je život zanijekan, nema uopće govora ni mogućnosti o drugim pravima ili vrednotama. Očito je, ovo djelo predstavlja teološku novinu kao značajan doprinos današnjem vremenu u kojemu su bioetička pitanja počela dobivati na važnosti i u našim krajevima, osobito posljednjih dvadesetak godina. U nekim kulturološki i za ova pitanja moralno osjetljivijim područjima, bioetika je ozbiljnije započela potkraj šezdesetih godina dvadesetoga stoljeća Potterovim naglaskom na prioritetu Mudrosti a ne Znanja; Znanje bez

Mudrosti vodi naime u uništenje ako je ljudski napredak svrha sam sebi, to jest bez etičke kontrole znanstvenog napretka. Ovu tematiku je V. R. Potter razradio u djelu *Bioethics Bridge to the Future - Bioetika most prema budućnosti* (hrvatsko izdanje: Rijeka, 2007.). Lasićevo djelo u tom pogledu naprosto znači teološko utemeljenje osnovnoga bioetičkog pitanja bitno vezanog za izvorno dostojanstvo ljudskoga života.

U tu svrhu, prvo poglavlje produbljuje vrijednost čovjekova života počevši od Pavla, apostola naroda, pa preko prvih kršćanskih i otačkih vremena do sredine 13. stoljeća. Dakako, nisu se mogla zaobići ni ranija povijesna shvaćanja izražena preko općekulturne stare baštine Mezopotamije (Hamurabijev zakon), grčkog i rimskog okružja, formuliranih crkveno-teoloških stavova prema životu, osobito kod Tome Akvinskoga (2. poglavlje). Treće poglavlje donosi presjek teoloških tumačenja vrijednosti života od konca 14. stoljeća (A. Pierozzi) pa do izbora Pija XII. Razumljivo, navedeni su važniji teolozi i pape koji su intervenirali u ova sve osjetljivija pitanja. Nije mogao biti zaobiđen ni dominikanac kardinal Kajetan (Toma de Vio) sa značajnim doprinosom u terminologiji 16. st.; tu je Trident-ski sabor sa svojim katekizmom i pitanjima pobačaja; potom skolastička kazuistika koja je prido-

nijela diferenciranju ovih pitanja. Slijede tumačenja isusovačkih teologa (Sanchez, Lessius), zatim redemptorist Alfonso Liguori, te i intervencije papa Siksta V., Grgura XIV. i Inocenta XI., kao i nastanak discipline pokornič(ars)ke prakse u ovom području. Devetnaesto stoljeće označuje napredak u spoznaji embriologije, a napreduje i teološka terminologija i interpretacije o životu, o izravnom i neizravnom pobačaju, ali i prijemna pitanja teologa koja su se sve više kristalizirala do u 20. stoljeće kada intervenira i Pio XI. dokumentom o braku i dostojanstvu života, *Casti conubii* iz 1930. godine.

Središnji dio knjige počinje četvrtim poglavljem s deset naslova posvećenih intervencijama Pija XII. On se još kao nuncij u Njemačkoj protivio, osobito u svojim radijskim porukama, nacionalsocijalističkom programu i metodama koje su pobačaj smatrale izrazom slobode i kojima bi se „mučilo i ubijalo često nevine ljude“ (str. 117). U temeljima njegova učenja stoji poimanje da je samo Bog gospodar života. Na početku i u toku rata, on se zauzimao za poštovanje naravnoga zakona (*Summi pontificatus*, 1939.) i za nedodirljivost ljudskog života (Rimskim župnicima 1944.). Papa Pacelli je svoje i crkvene stavove o nedodirljivosti života uglavnom izražavao u govorima i radijskim emisijama. U njima se

zauzimao za dostojanstvo života, osiguranje uvjeta u obiteljima, za zakonodavstvo u razvoju ljudske osobe, odgovornost zdravstvenog osoblja, te stvaranje ozračja u zajednici koja će štititi prava ljudske osobe.

Ivan XXIII. - riječ je o 5. poglavlju - ne donosi neke izrazite novosti o ovoj temi, već manjeviše potvrđuje prethodni nauk Crkve i govori o poštovanju i svetosti ljudskoga bića; dapače, on se temom braka i obitelji bavi „priлично suženo“ (str.137). Novost je uz ostalo i njegova mirovna enciklika *Pacem in terris* u kojoj se poziva na „Opću deklaraciju o ljudskim pravima“, kao i na dostojanstvo ljudske osobe i ljudska prava. Njegova tema je i shvaćanje čovjeka kao slike Božje, dotiče pitanje dostojanstva rađanja i roditeljske odgovornosti, te o svetosti života od trenutka postojanja. Riječ je uglavnom o klasičnim poimanjima vrijednosti ljudskoga života.

Drugi vatikanski sabor je svojevrsna prekretnica, o čemu govori 6. poglavlje. Značajan dokument je konstitucija *Gaudium et spes* koja u 27. i 51. broju govori o dostojanstvu osobe i o bračnoj ljubavi neodvojivoj od poštovanja života. Nasuprot tome, pobačaj je nazvan „zločinom.“ Sedmo poglavlje knjige, autor je posvetio Pavlu VI. Uz uobičajene pozive za zaštitu ljudskoga života, on je postao poznat osobito po

enciklici *Humanae vitae* kojom je u svijetu uzburkao duhove, ali i izazvao različita mišljenja unutar same Crkve (vidi *Vrhbosnensia* 12 [2008.], 365-379). To je tema za sebe, a ovdje je dovoljno istaknuti da se u dokumentu Papa oslanja na „neopoziva načela kršćanskoga morala“ oko zaštite života, kao i pozivom znanstvenicima i medicinskom osoblju da se nadahnjuju „ispravnim razumom i vjerom“ (str.171). Poziva se na svetost života izraženoj u biblijskoj objavi, crkvenoj predaji, iz svjetla razuma i rezultata znanosti. Dobro je da je ovdje u prijevodu donesena i *Izjava o izazvanom pobačaju* (Declaratio de abortu procurato), koju je potpisao kard. Šeper godine 1974. (str.190-198).

Osmo i deveto poglavlje tretiraju tekstove dvojice posljednjih papa, Ivana Pavla II. i Benedikta XVI. o životu prije rođenja. Govoreći o poimanju individualnog prava i slobode u današnjem zapadnom pravnom okružju, Wojtyła brani život zahvaćajući u neodvojivu povezanost slobode i istine, što snažno izražava u br. 96 svoje enciklike *Evangelium vitae*: „Gdje se vrijeđa život, i sloboda biva povrijeđena.“ I u brojnim drugim svojim porukama i dokumentima koji su navedeni u Lasićevoj knjizi, Papa brani pravo na život od samoga početka do prirodne smrti. Ovdje valja spomenuti i *Veritatis splendor*, a osobito *Donum vitae*, naputak Zbora

za nauk vjere (kard. Ratzinger) koji je potpisao papa Wojtyła 1987. Riječ je o poštovanju života, dostojanstvu rađanja i osobito o brojnim manipulacijama oko izvantjelesne oplodnje, o homolognoj i heterolognoj „umjetnoj“ oplodnji, biomedicinskim istraživanjima, dijagnostici, terapijskim zahvatima na ljudskom zametku i o sličnim tehnikama suvremene znanosti i medicine. Ovdje naročito vrijedi spomenuti važno bioetičko načelo po kojemu nije dopušteno činiti sve ono što je tehnički i medicinski moguće izvesti, jer je u pitanju sam život i budućnost čovječanstva.

Benedikt XVI. predstavljen je u 9. poglavlju knjige. Prema njegovu mišljenju, tzv. „razvijena“ kultura razdvaja brak od spolnosti i prokreacije, a biomedicinski manipulacijski zahvati čovjeka udaljuju i odvajaju od njegove naravi (str. 333). U mnogim nastupima i tekstovima ovoga Pape iščitavaju se suptilne opaske o vrijednosti ljudskoga života, što je predstavljeno na stranicama 334-358 knjige. Konačno, slijedi deseto poglavlje, a ono je u stvari sažetak ili opći zaključak kao mozaik od 10 podnaslova o vrijednosti, značenju i smislu ljudskoga života.

Posljednji dio knjige kroz 335 stranica obuhvaća više naslova srodnih doduše općoj tematici, ali neki od tih naslova su - makar po sebi korisni - neuobičajeno

opširni za djelo ove vrste koje je ionako opširno (npr. statistički podaci o kršenju prava na rođenje - na 147 stranica!).

Dodaci u knjizi su sljedeći: Dubrovački primjer kršćanske skrbi za „neželjenu“ djecu, Pismo blaženoga Alojzija Stepinca o pobačaju, Statistika poštovanja i kršenja prava na rođenje, Popis literature vezane uz pravo na rođenje, Pojmovnik, Kratice upotrijebljenih biblijskih knjiga, Kazalo izvora, te Sadržaj. Za mnoge, sve korisne stvari!

I napokon, ova knjiga je dobrodošla novina ne samo za sve širi krug čitatelja teološke literature nego i svima koji su „otvorena srca i uma“ (str. 11), jer takvima knjiga uvijek donosi korist. Doduše, u ovom sažetom pregledu o knjizi ponegdje je naveden (ponegdje i prešućen) i poneki dobronamjerni prigovor, ali on se gubi pred važnošću činjenice da je djelo objavljeno. Samo onaj tekst koji nije objavljen, nema nijedne mane ni pogreške.

Ono što je papa Wojtyła rekao za Crkvu (str. 54), možda bi se *cum grano salis* moglo reći i za ovu knjigu: da je ona „glasnogovornica istinskoga dostojanstva čovjeka i onoga što je dobro za čovjeka, obitelj, narod...“ Dalje i više od ovoga naći će onaj tko knjigu uzme u ruke, otvori i čita.

Tomislav Jozić